

“ZAMANIN ÖLÇÜLMƏSİ” MIKROSAHƏSİNƏ AID FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Azər Fərəməzov

Lənkəran Dövlət Universiteti, Lənkəran, Azərbaycan

e-mail: azerfaramazov3@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7601-9985

DOI: <https://doi.org/10.30546/2960-1967.2026.1.2030>

Xülasə. Məqalədə ingilis dilində “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinə aid temporal frazeoloji birləşmələrin semantik, struktur və kommunikativ xüsusiyyətləri araşdırılır. Tədqiqatın əsas məqsədi bu frazeoloji vahidlərin diskurs daxilində necə funksionallaşdığını və zamanın ifadəsində hansı semantik və üslubi imkanlar yaratdığını müəyyən etməkdir. Araşdırma göstərir ki, temporal frazeologiyalar yalnız hadisələrin zaman çərçivəsini dəqiq şəkildə göstərən leksik vasitələr deyil, eyni zamanda nitqin ritmini, ardıcılığını və mətnin emosional-ekspressiv təsirini gücləndirən mühüm diskursiv elementlərdir.

Məqalədə literal və metaforik zaman ifadələrinin qarşılıqlı əlaqəsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılır. Müəyyən edilir ki, bu iki tip ifadənin sintezi oxucu və ya dinləyiciyə hadisələrin həm davam etmə müddətini, həm də onların intensivliyini və dramatik əhəmiyyətini eyni vaxtda qavramağa imkan verir. Temporal frazeoloji vahidlər mətnin struktur təşkilində mühüm rol oynayaraq hadisələrin ardıcılığını, zaman intervalını və dinamizmini daha aydın şəkildə təqdim edir.

Tədqiqat materialı əsasən ingilis dilində bədii, elmi və publisistik mətnlərdən götürülmüş nümunələr əsasında təhlil edilmişdir. Analiz nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinə aid frazeoloji vahidlər müxtəlif diskurs tiplərində fərqli funksional çalarlar qazanır və mətnin semantik dərinliyini artırır. Bu baxımdan, həmin mikrosahə dilin frazeoloji sistemində mühüm yer tutur və nitqin struktur, semantik və funksional zənginliyinin formalaşmasına əhəmiyyətli töhfə verir.

Açar sözlər: frazeoloji vahidlər, zamanın ölçülməsi, idiom, literal və metaforik zaman, nitqin ritmi, temporal frazeologiya

Giriş

Dilçilik ədəbiyyatında zaman münasibətlərinin ifadəsi müxtəlif səviyyəli dil vasitələrinin qarşılıqlı fəaliyyəti ilə izah olunur. Bu baxımdan gerçəkliyin zaman münasibətlərini ifadə edən dil vahidləri temporal mənə sahəsinə formalaşdıran sistemin tərkib hissəsi kimi çıxış edir [11, s.7]. Bu sistem daxilində temporal frazeoloji birləşmələr də zaman münasibətlərinin ifadəsində mühüm funksional imkanlara malikdir.

Zamanın ölçülməsi və ifadəsi dilin struktur, semantik və kommunikativ sistemində mühüm rol oynayır. Xüsusilə frazeoloji birləşmələrdə işlənən zaman vahidləri – *seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years* – yalnız hadisələrin müddətini göstərmir, həm də onların məcazi, stilistik və emosional çalarını formalaşdırır. Bu ifadələr hadisələrin ritmini və intensivliyini vurğulayır, nitqin emosional və stilistik təsirini gücləndirir, həmçinin mədəni və sosial kontekstə bağlı mənaları oxucu və ya dinləyici üçün daha aydın edir.

Qısamüddətli frazeoloji birləşmələr, məsələn, *in a heartbeat, for a moment, at the drop of a hat*, hadisələrin ani, sürətli və təcili xarakterini ifadə edərək danışıq və yazı dilinə canlılıq və dramatik vurğu əlavə edir. Digər tərəfdən, uzunmüddətli ifadələr, məsələn, *over the years, for years on end, in the long run*, davamlılıq, sabitlik və sosial-mədəni təcrübəni əks etdirir, hadisələrin uzunmüddətli nəticələrini və həyat təcrübəsini vurğulayır. Qısa və uzun zaman vahidlərinin eyni kontekstdə istifadəsi frazeoloji ifadələrin semantik dərinliyini və stilistik kontrastını gücləndirir, hadisələrin miqyasını və intensivliyini daha aydın göstərir.

Bu tədqiqatın məqsədi ingilis dilində “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinə aid frazeoloji birləşmələrin literal və metaforik istifadəsini, qısa və uzunmüddətli proseslərin müqayisəsini, həmçinin onların semantik, stilistik və mədəni funksiyalarını araşdırmaqdır. Tədqiqat göstərir ki, zaman vahidlərinin istifadəsi frazeoloji ifadələrdə hadisələrin sürətini, intensivliyini və davamlılığını konkretləşdirir, eyni zamanda nitqin ritmini və dramatik tonunu formalaşdıraraq dilin kommunikativ və estetik zənginliyinə əhəmiyyətli töhfə verir.

Aktuallıq

Müasir dilçilikdə temporallıq anlayışı yalnız qrammatik zaman kateqoriyası çərçivəsində deyil, həm də leksik və frazeoloji vasitələrlə ifadə olunan mürəkkəb konseptual sistem kimi araşdırılır. Xüsusilə temporal frazeologiyanın funksional-semantik təhlili frazeoloji birləşmələrdə zamanın literal və metaforik istifadəsini, qısa və uzunmüddətli proseslərin müqayisəsini və onların nitqin ritmik və dramatik quruluşuna təsirini dərinlən anlamağa imkan verir. “Zamanın ölçülməsi” mikrosahəsi hadisələrin konkret, ölçülə bilən zaman vahidləri (seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years) çərçivəsində təqdim olunmasını təmin etdiyi üçün temporallığın dəqiqlik, intensivlik və ritmik təşkil aspektlərini açıq şəkildə ortaya qoyur. Bu baxımdan, temporal frazeologiyaların ölçü vahidləri əsasında sistemləşdirilməsi və onların literal və metaforik qatlarının araşdırılması müasir koqnitiv və funksional dilçilik üçün aktual elmi məsələlərdən hesab olunur.

Tədqiqatın obyektı

Tədqiqatın obyektı ingilis dilində temporal frazeologiya sistemidir.

Tədqiqatın predmeti

Tədqiqatın predmeti “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinə aid olan, hadisələrin müddətini, ardıcılığını və intensivliyini ölçülə bilən zaman vahidləri vasitəsilə ifadə edən frazeoloji birləşmələrin semantik, stilistik, funksional və koqnitiv xüsusiyyətləridir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri

Tədqiqatın əsas məqsədi temporal frazeologiyada “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinin struktur-semantik və funksional xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, onun digər temporal mikrosahələrlə qarşılıqlı əlaqəsini araşdırmaqdır.

Bu məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilmişdir:

1. Temporallıq və temporal frazeologiya anlayışlarının nəzəri əsaslarını müəyyənləşdirmək;
2. “Zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinin semantik sərhədlərini və struktur xüsusiyyətlərini təsnif etmək;
3. Ölçü vahidlərinə əsaslanan frazeologiyaların literal və metaforik qatlarını təhlil etmək;
4. Bu frazeologiyaların *duration*, *point of time* və *time relations* mikrosahələri ilə əlaqəsini müəyyənləşdirmək;
5. Temporal ölçü frazeologiyalarının nitqin ritmik, dramatik və struktur təşkilində rolunu göstərmək;
6. Qısa və uzunmüddətli zaman vahidlərinin müqayisəsi ilə frazeoloji ifadələrin semantik, stilistik və koqnitiv xüsusiyyətlərini açıq şəkildə ortaya qoymaq.

Tədqiqat metodları

Tədqiqatda təsviri, struktur-semantik, kontekstual-funksional və koqnitiv təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur. Frazeoloji vahidlərin semantik və stilistik yükünün müəyyənləşdirilməsi üçün müqayisəli və interpretativ analiz üsullarına müraciət edilmiş, nümunələrin təhlilində kontekstual yanaşma əsas götürülmüşdür.

Elmi yenilik

Tədqiqatın elmi yeniliyi temporal frazeologiyanın “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinin sistemli şəkildə semantik alt-sahə kimi təhlil olunmasındadır. İlk dəfə olaraq ölçü vahidlərinə əsaslanan frazeologiyalar *duration*, *point of time* və *time relations* mikrosahələri ilə qarşılıqlı əlaqədə kompleks şəkildə araşdırılmış, qısa və uzunmüddətli proseslərin müqayisəsi və literal-məcəzi qatların sintezi kontekstində onların nitqin ritmik və dramatik quruluşundakı funksional rolu müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti temporallıq konsepsiyasının frazeoloji səviyyədə sistemləşdirilməsi və temporal mikrosahələrin qarşılıqlı əlaqəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə

bağlıdır. Əldə olunan nəticələr funksional-semantik və koqnitiv dilçilik sahəsində aparılan araşdırmalar üçün nəzəri baza kimi istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti isə onun nəticələrinin ali təhsil müəssisələrində frazeologiya, koqnitiv dilçilik və mətn dilçiliyi fənlərinin tədrisində, eləcə də elmi-tədqiqat işlərində və tədris vəsaitlərinin hazırlanmasında tətbiq edilməsidir.

Əsas hissə

Frazeoloji birləşmələrdə zamanın ölçü vahidləri – *seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years* – yalnız hadisənin müddətini göstərmir. Onlar ifadələrin semantik və stilistik xüsusiyyətlərini formalaşdırır, emosional tonunu gücləndirir və mədəni kontekstə bağlı mənaları oxucu və ya dinləyici üçün daha aydın edir. Temporal komponentin rolu xüsusilə qısamüddətli və uzunmüddətli proseslərin təsviri, metaforik istifadələr və qısa və uzun zaman vahidlərinin müqayisəsi vasitəsilə açıq şəkildə görünür və frazeoloji birləşmələrin semantik və stilistik zənginliyini formalaşdırır [1, s.67]. Qısamüddətli prosesləri ifadə edən frazeoloji birləşmələr adətən *seconds, minutes, hours* kimi vahidlərdən istifadə edir və ani, sürətli, tez baş verən hadisələri əks etdirir; bu, həm də ifadələrin danışmaq dilinə canlılıq, emosional intensivlik və dramatik vurğu əlavə etməsinə imkan yaradır. Məsələn, *in a heartbeat, in a jiffy* və *for hours on end* ifadələri hadisənin sürətini, fasiləsizliyini və ani xarakterini göstərməklə yanaşı, semantik baxımdan intensivlik və təciliyi, stilistik baxımdan isə ifadənin canlı və dramatik xarakterini ortaya qoyur, beləliklə qısa zaman vahidləri hadisələrin ani və sürətli təbiətini həm literal, həm də məcazi səviyyədə oxucuya çatdırır. Digər tərəfdən, uzunmüddətli prosesləri ifadə edən frazeoloji birləşmələr *days, weeks, months, years* kimi vahidlərdən istifadə etməklə davamlılıq, sabitlik, təcrübə və həyat müddəti ilə bağlı mənaları çatdırır, semantik baxımdan isə hadisələrin uzunmüddətli xarakterini, stilistik baxımdan isə ifadələrin dramatik və ritmik tonunu gücləndirir. Bu cür ifadələr həmçinin mədəni yaddaşı və sosial konteksti əks etdirir, oxucuya və ya dinləyiciyə zamanın ötüşü ilə bağlı həm real, həm də məcazi anlayışlar təqdim edir. Məsələn, *over the years, in the course of time, for donkey's years* kimi ifadələr yalnız uzunmüddətli prosesləri təsvir etmir, həm də bu proseslərin həyat və mədəni kontekstdəki əhəmiyyətini vurğulayır, hadisələrin miqyasını və davamlı xarakterini aydın göstərir, həm literal, həm də məcazi mənada zamanın sosial və emosional aspektlərini ifadə edir. Beləliklə, frazeoloji birləşmələrdə zaman vahidlərinin istifadəsi qısa və uzunmüddətli hadisələrin semantik və stilistik yükünü artırmaqla yanaşı, onların mədəni və sosial kontekstə uyğunluğunu təmin edir, frazeoloji ifadələrin emosional tonunu, ritmini və dramatik dinamikasını formalaşdırır, nəticədə qısamüddətli və uzunmüddətli proseslərin təsviri, metaforik istifadələr və zaman vahidlərinin müqayisəsi frazeoloji ifadələrin funksional və estetik rolunu geniş spektrdə ortaya qoyur.

Zaman vahidləri yalnız konkret müddəti göstərmək üçün istifadə olunmur; onlar metaforik mənada da geniş tətbiq olunur və belə hallarda literal ölçü anlayışı abstrakt mənə ilə əvəz olunur, yəni zaman insan təcrübəsi, emosional vəziyyət, hadisələrin ritmi və dinamikasını simvolizə edən güclü vasitəyə çevrilir. Metaforik frazeoloji ifadələrdə, məsələn, *time flies, against the clock, buy some time*, zamanın sürəti, təciliyi və ya qorunması gərəkliliyi məcazi səviyyədə çatdırılır, bu isə həm semantik zənginlik yaradır, həm də ifadələrin stilistik dinamikasını təmin edir, yəni oxucu və ya dinləyici zamanın psixoloji və emosional aspektlərini hiss edir. Metaforik istifadə zamanı konkret zaman ölçüsü arxa plana keçir və ifadə hadisələrin intensivliyini, fasiləsizliyini və ya gecikmiş xarakterini məcazi səviyyədə təqdim edir [3, s.74]. Bu frazeoloji birləşmələrdə zaman vahidinin məcazi funksiyası, hadisələrin sürətini və miqyasını ifadələr etməklə yanaşı, ifadələrin stilistik rəngini, dramatik tonunu və kommunikativ təsirini artırır. Bundan başqa, bəzi frazeoloji birləşmələrdə qısa və uzunmüddətli zaman vahidləri müqayisə və kontrast vasitəsi kimi çıxış edir; belə ifadələr hadisələrin miqyasını, təsirini və dəyişmə sürətini oxucuya və ya dinləyici üçün aydın şəkildə göstərir. Məsələn, *from dawn to dusk, momentary but lasting effect*,

overnight success kimi birləşmələr qısa və uzun zaman anlayışlarını eyni kontekstdə təqdim edir, semantik baxımdan hadisələrin real və məcazi aspektlərini birləşdirir, stilistik baxımdan isə ifadələrə dramatik kontrast, ritmik dinamika və vizual təsir əlavə edir. Bu kontrast vasitəsi, həmçinin hadisələrin ardıcılığını, fasiləsizliyini və miqyasını göstərməklə frazeoloji ifadələrin kommunikativ və estetik potensialını gücləndirir [7, s.83]. Beləliklə, frazeoloji birləşmələrdə zamanın ölçü və hesablanma vahidlərinin istifadəsi yalnız literal mənada vaxtın miqdarını göstərməklə kifayətlənmir; onlar həm qısa, həm də uzun müddətli proseslərin təsvirini təmin edir, metaforik mənalar vasitəsilə emosional və psixoloji yük yaradır, stilistik dinamika və ritm əlavə edir, həmçinin mədəni və sosial kontekstə bağlı aspektləri ön plana çıxarır. Qısamüddətli və uzunmüddətli zaman vahidlərinin həm literal, həm də məcazi istifadəsi frazeoloji ifadələrdə hadisələrin sürətini, davamlılığını, nadirliyini, təcili və fasiləsiz xarakterini açıq şəkildə göstərir, semantik və stilistik zənginliyi təmin edir və ifadələrin həm nitqdə, həm də yazı dilində funksional və estetik rolunu gücləndirir. Bu baxımdan, zaman vahidləri metaforik səviyyədə hadisələrin dinamikasını və insan təcrübəsini simvolizə edən, frazeoloji birləşmələrə həm mənəvi, həm də dramatik ton əlavə edən çoxfunksiyalı dil vasitəsi kimi çıxış edir. Həmçinin, qısa və uzun zaman vahidlərinin müqayisəsi və eyni kontekstdə istifadəsi frazeoloji ifadələrin anlam spektrini genişləndirir, oxucu və ya dinləyici üçün hadisələrin miqyasını, intensivliyini, nəticələrini və sosial-mədəni əhəmiyyətini daha aydın göstərir. Beləliklə, frazeoloji birləşmələrdə zaman vahidlərinin literal və məcazi istifadəsi, qısa və uzunmüddətli zaman anlayışlarının kontrastı və metaforik ifadələrin tətbiqi onların semantik, stilistik və mədəni funksiyalarını zənginləşdirir, hadisələrin dinamikasını və emosional tonunu formalaşdırır və nəticədə frazeoloji ifadələrin nitq və yazıda geniş kommunikativ və estetik rolunu ortaya qoyur [8, s.36].

Qısamüddətli prosesləri ifadə edən frazeoloji birləşmələr dilin ən canlı, sürətli və ani reaksiya tələb edən komponentlərini əks etdirən ifadələrdir və əsasən tez baş verən, ani və ya müvəqqəti hadisələri təsvir etmək üçün istifadə olunur. Bu birləşmələrdə yer alan zaman vahidləri – məsələn, *seconds*, *minutes*, *hours* kimi konkret ölçü vahidləri – literal mənada hadisənin baş vermə müddətini göstərir, lakin məcazi səviyyədə hadisənin sürətini, ani xarakterini, gözlənilməzliyini və tezliyini vurğulayır. Bu xüsusiyyət, frazeoloji ifadələrə semantik zənginlik qatmaqla yanaşı, onların stilistik funksiyasını da gücləndirir, yəni ifadələr danışıq və yazı dilinə emosional ton, dramatik vurğu və ritmik dinamika əlavə edir [6, s.73]. Qısamüddətli frazeoloji birləşmələrin əsas aspektləri arasında ani reaksiya, qısa fasilə, sürətli nəticə və təcili qərar vermə halları xüsusilə ön plana çıxır, belə ki, bu ifadələr hadisələrin sürətini oxucu və ya dinləyici üçün aydın və vizual şəkildə çatdırır. Məsələn, *in a heartbeat* ifadəsi literal mənada bir ürək döyüntüsünün müddətini göstərir və məcazi səviyyədə çox qısa zaman periodunu ifadə edir; semantik baxımdan bu, ani qərar və sürətli reaksiya anlayışını əks etdirir, stilistik baxımdan isə ifadəyə emosional vurğu və danışıq dilinə canlılıq qatır, yəni istifadə olunduğu kontekstdə hadisənin təcili və ani xarakterini güclü şəkildə göstərir [5, s.78]. Oxşar şəkildə, *for a moment* frazeoloji birləşməsi qısa müddət ərzində baş verən hadisələri təsvir edir; burada *moment* həm konkret qısa zaman vahidi, həm də məcazi mənada az müddət anlamını verir, semantik baxımdan hadisənin ani fasiləsini və keçici xarakterini vurğulayır, stilistik baxımdan isə ifadənin danışıq ritmini və emosional tonunu zənginləşdirir [3, s.113]. Digər bir nümunə, *at the drop of a hat*, dərhal və səbəb gözləmədən baş verən hadisələri ifadə edir; bu frazeoloji birləşmə metaforik qısa zaman vahidi kimi çıxış edir, hadisənin gözlənilməz və ani baş verməsini əks etdirir, stilistik baxımdan isə sürət və təcili vəziyyətin dramatik vurğusunu təmin edir [6, s.47]. Eyni zamanda, *in no time* ifadəsi literal zaman vahidi istifadə etmədən hadisənin çox qısa müddətdə və dərhal baş verdiyini göstərir, məcazi mənada isə sürət, ani reaksiya və fasiləsizliyə işarə edir, stilistik baxımdan isə danışıq dilinə rahatlıq və təbii dinamika əlavə edir. *In the blink of an eye* frazeoloji birləşməsi hadisənin çox sürətlə və göz qırpımında baş verməsini göstərir; burada həm vizual təsvir, həm

də məcazi mənada sürət və gözlənilməzlik vurğulanır, semantik baxımdan hadisənin ani xarakteri ön plana çıxır, stilistik baxımdan isə ifadəyə dramatik və canlı ton əlavə olunur. Qısamüddətli frazeoloji birləşmələrdə zaman vahidi yalnız literal ölçü funksiyasını yerinə yetirmir, həm də məcazi səviyyədə hadisələrin intensivliyini və ani xarakterini ifadə edir, bu isə onların stilistik və mədəni səviyyədə funksional olmasını təmin edir. Bu ifadələr həm nitqdə, həm də yazıda hadisələrin sürətini və təcili xarakterini oxucuya və ya dinləyici üçün aydın göstərir, danışığın ritmini formalaşdırır, emosional rəng və dramatik ton qatır, nəticədə frazeoloji birləşmələrin kommunikativ və estetik potensialını artırır. Eyni zamanda, qısamüddətli frazeoloji birləşmələr məcazi mənalarda geniş istifadə olunur; məsələn, *heartbeat*, *moment*, *drop of a hat*, *no time*, *blink of an eye* kimi ifadələr hadisənin sürətini, ani baş vermə xüsusiyyətini, tezliyini və gözlənilməzliyini vurğulayır, bu da semantik zənginliyi və stilistik dinamikanı daha da gücləndirir [2, s.66]. Həm literal, həm də məcazi səviyyədə istifadəsi frazeoloji birləşmələrin çoxsəviyyəli xarakterini nümayiş etdirir; yəni hadisələrin konkret müddəti və eyni zamanda onların ani xarakteri eyni ifadə vasitəsilə oxucuya və ya dinləyiciyə çatdırılır. Bu frazeoloji birləşmələr nitq və yazı kontekstində hadisələrin sürətini, intensivliyini və gözlənilməzliyini vurğulamaqla yanaşı, danışığın ritmik quruluşunu və emosional tonunu da formalaşdırır, nəticədə qısamüddətli zaman vahidlərinin istifadəsi ifadələrdə həm semantik, həm stilistik, həm də mədəni zənginlik yaradır. Beləliklə, qısamüddətli frazeoloji birləşmələrdə zaman vahidi literal və məcazi mənalarda funksionaldır, hadisələrin ani xarakterini, sürətini, təciliyyətini və vizual intensivliyini əks etdirir, eyni zamanda ifadələrin stilistik rəngini və danışığın emosional tonunu gücləndirir, bu isə onları nitq və yazıda çoxsəviyyəli, kommunikativ və estetik baxımdan zəngin vasitə halına gətirir. Hər bir nümunə – *in a heartbeat*, *for a moment*, *at the drop of a hat*, *in no time*, *in the blink of an eye* – hadisələrin qısa müddət ərzində baş verməsini müxtəlif semantik və stilistik aspektlərdən göstərir; literal ölçü vahidi, məcazi mənalar, dramatik ton və danışığ ritmi bir araya gələrək frazeoloji birləşmələrin çoxfunksiyalı xarakterini nümayiş etdirir, beləliklə qısamüddətli prosesləri göstərən frazeoloji birləşmələr dilin sürət, ani reaksiyalar və təcili qərar tələb edən məqamlarını ifadə edən əsas vasitələrdən biri olur və onların istifadəsi həm oxucuya, həm də dinləyiciyə hadisələrin xarakteri barədə dəqiq, vizual və emosional təsəvvür verir.

Uzunmüddətli prosesləri ifadə edən frazeoloji birləşmələr, əsasən uzun zaman ərzində davam edən hərəkətləri, davranışları və prosesləri təsvir etmək üçün istifadə olunur və bu baxımdan onların strukturunda yer alan zaman vahidləri həm literal, həm də məcazi funksiyanı daşıyır; literal mənada bu ifadələr konkret zaman periodunu göstərir və hadisələrin müddətini ölçməyə imkan verir, məcazi baxımdan isə davamlılıq, sabitlik, möhkəm bağlılıq və uzunmüddətli səylərin nəticəsini simvolizə edir, eyni zamanda bu ifadələr sosial və mədəni münasibətləri, insan təcrübəsinin uzunmüddətli aspektlərini, həyat dövrlərini və zamanla formalaşan əlaqələri əks etdirir. Məsələn, *for ages* ifadəsi literal mənada çox uzun bir müddəti göstərir, məcazi mənada isə illərlə davam edən fasilələri ifadə edir, semantik baxımdan hadisənin uzunmüddətli xarakterini ortaya qoyur, stilistik baxımdan isə danışığda təsir gücünü artırır [4, s.53]. Oxşar şəkildə, *for years on end* ifadəsi uzunmüddətli dostluq və davamlı sosial bağlılığı vurğulayır, hadisələrin zaman ərzində sabitliyini göstərir və stilistik baxımdan insan münasibətlərinin möhkəmliyini ön plana çıxarır [8, s.89]. Bundan əlavə, *through thick and thin* metaforik olaraq hər vəziyyətdə sadıqlıq və uzunmüddətli dəstək anlayışını ifadə edir, hadisələrin davamlı xarakterini və sosial etibarlılığı göstərir. *Over the years* ifadəsi illər ərzində davam edən təcrübəni, zamanla əldə olunan bilik və bacarıqları əks etdirir, semantik baxımdan uzunmüddətli proseslərin nəticəsini, stilistik baxımdan isə zamanla inkişaf edən sosial və mədəni aspektləri vurğulayır, eyni zamanda *in the long run* ifadəsi uzun müddətli perspektivi, nəticələrin zamanla ortaya çıxmasını və səbr, planlama kimi keyfiyyətləri oxucu və ya dinləyici üçün aydınlaşdırır. Beləliklə, uzun müddəti bildirən frazeoloji birləşmələr

sosial və mədəni təcrübəni, davamlılıq və zamanla formalaşan münasibətləri ifadə edən mühüm vasitə kimi çıxış edir [10, s.53]. Frazeoloji birləşmələrdə qısa və uzun zaman intervallarının müqayisəsi də geniş istifadə olunur; belə müqayisələr hadisələrin intensivliyini, nadirliyini və davamlılığını eyni kontekstdə göstərir, məcazi və stilistik mənaları zənginləşdirir və semantik dərinliyi artırır. Məsələn, *in no time* və *once in a blue moon* ifadələrinin birlikdə istifadəsi ani və nadir hadisələrin kontrastını ortaya qoyur: *He finished the work in no time* ifadəsi hadisənin çox qısa müddətdə baş verdiyini göstərir, semantik baxımdan sürət və ani nəticəni vurğulayır, stilistik baxımdan isə dinamika və təcili ton əlavə edir, eyni zamanda *We go out for dinner once in a blue moon* ifadəsi hadisələrin nadirliyini, uzun müddət baş vermədiyini əks etdirir və stilistik baxımdan qeyri-müəyyənlik və xüsusi hallar effektini gücləndirir. Bundan əlavə, *from now till kingdom come* frazeoloji birləşməsi uzun və qeyri-müəyyən müddəti göstərir, məcazi mənada davamlı nəticə və gələcəkdə baş verəcək hadisələr barədə dramatik təsir yaradır. Oxşar şəkildə, *in a flash* vs. *over the years* ifadələri ani və uzun müddətli hadisələri eyni kontekstdə müqayisə etməklə semantik kontrast və stilistik dinamika yaradır: *In a flash, she solved the problem that had troubled them over the years* nümunəsində qısa müddət və uzun müddət ifadələri hadisənin sürətli nəticəsini və illər boyu davam edən səylərin nəticəsini birgə göstərir [9, s.37]. Eyni prinsiplə, *momentary* vs. *lifelong* ifadələri də ani və ömürlük prosesləri müqayisə edərək hadisələrin miqyasını və təsir gücünü oxucu və ya dinləyici üçün daha aydın edir: *A momentary mistake can have lifelong consequences* nümunəsi qısa müddətli hadisənin uzunmüddətli nəticələrini vurğulayır, semantik baxımdan hadisənin əhəmiyyətini açır, stilistik baxımdan isə ifadəyə dramatik və ciddi ton əlavə edir. Beləliklə, qısamüddətli və uzunmüddətli zaman vahidlərinin müqayisəsi frazeoloji birləşmələrdə məcazi mənaların zənginləşdirilməsi, stilistik rəngin artırılması və semantik dərinliyin gücləndirilməsi üçün vacib vasitə kimi çıxış edir, hadisələrin intensivliyini, nadirliyini və davamlılığını eyni mətnə və ya nitq kontekstində oxucuya və ya dinləyiciyə aydın şəkildə çatdırır və temporal komponentin frazeoloji ifadələrdəki funksional və estetik rolunu daha qabarıq şəkildə göstərir [8, s.117].

Alimlər frazeoloji birləşmələrdə zamanın literal və məcazi mənalarının funksional rolunu, onların stilistik və semantik xüsusiyyətlərini, həmçinin mədəni kontekstdəki əhəmiyyətini uzun müddətli tədqiqatlar vasitəsilə vurğulamışlar. Xüsusilə, Moon göstərir ki, qısamüddətli zaman vahidləri – *seconds, minutes* və *hours* – frazeoloji ifadələrdə hadisələrin ani baş verməsini, sürətini və intensivliyini göstərmək üçün istifadə olunur, eyni zamanda məcazi mənada da tezlik, təcili reaksiyalar və gözlənilməz hadisələrin sürətli nəticələrini çatdırır; eyni zamanda uzunmüddətli zaman vahidləri – *days, weeks* və *years* – isə davamlılıq, sabitlik və sosial-mədəni təcrübə baxımından ifadələrin mənasını dərinləşdirir və mədəni yaddaşı, sosial münasibətlərin davamlılığını, hadisələrin uzunmüddətli nəticələrini simvolizə edir [6, s.48]. Bu baxımdan, frazeoloji ifadələr yalnız zamanın konkret ölçüsünü göstərmək üçün deyil, həm də hadisələrin intensivliyini, fasiləsizliyini və miqyasını məcazi səviyyədə əks etdirmək üçün əhəmiyyətli vasitə kimi çıxış edir. Cowie-nin araşdırmaları da bu yanaşmanı dəstəkləyir; o, zaman vahidlərinin yalnız literal ölçü kimi deyil, həm də məcazi səviyyədə hadisələrin ritm və ardıcılığını göstərmək, onların nadirliyini, fasiləsizliyini və intensivliyini əks etdirmək üçün istifadə olunduğunu bildirir [3, s.84]. Onun fikrincə, qısamüddətli frazeoloji birləşmələr – məsələn, *in a heartbeat, in a jiffy* – hadisələrin ani xarakterini vurğulayır, sürət və təciliyi semantik və stilistik səviyyədə ifadə edir, danışq dilinə dinamika, dramatik ton və emosional rəng əlavə edir, eyni zamanda uzunmüddətli ifadələr – məsələn, *over the years, for years on end* – sosial və mədəni təcrübənin, davamlılığın və zamanla formalaşan münasibətlərin ifadəsi kimi çıxış edir. Bu kontekstdə Gläser isə frazeoloji birləşmələrin çevikliyinə diqqət çəkir və qeyd edir ki, ifadələrin literal və məcazi mənaları müəllifin məqsədinə, mətndəki situasiyaya və nitq kontekstinə görə dəyişə bilər, yəni eyni frazeoloji birləşmə həm qısa, həm də uzun müddətli hadisələri göstərmək

üçün işlənilən bilər və bu xüsusiyyət ifadəyə əlavə stilistik dərinlik və semantik zənginlik qatır [5, s.63]. Beləliklə, qısamüddətli və uzunmüddətli zaman vahidlərinin istifadəsi frazeoloji birləşmələrdə təkcə konkret zaman ölçüsünü göstərməyin əksinə, ifadənin emosional rəngini, dramatik tonunu və danışığın ritmini formalaşdırır, həmçinin hadisələrin intensivliyini, nadirliyini və fasiləsizliyini oxucu və ya dinləyici üçün aydın və təsirli şəkildə çatdırır. Bu baxımdan, zaman vahidlərinin literal və məcazi istifadəsi frazeoloji ifadələrin semantik yükünü artırmaqla yanaşı, onların stilistik və mədəni funksiyalarını da zənginləşdirir, beləliklə, frazeoloji birləşmələr nitqdə və yazı dilində həm estetik, həm də kommunikativ və funksional dərinliyə malik olur. Bu yanaşma göstərir ki, frazeoloji ifadələr dilin yalnız struktur komponenti deyil, eyni zamanda hadisələrin zaman kontekstini, sosial münasibətləri, mədəni təcrübəni və emosional vəziyyəti ifadə edən çoxsəviyyəli kommunikativ vasitə kimi çıxış edir; qısamüddətli və uzunmüddətli vahidlərin bir arada istifadəsi isə semantik və stilistik kontrast yaradır, hadisələrin sürətini və intensivliyini uzunmüddətli təsirlərlə müqayisə etməyə imkan verir, bu isə frazeoloji birləşmələrə əlavə ritmik, dramatik və estetik təsir verir. Nəticədə, zaman vahidlərinin literal və məcazi istifadəsi frazeoloji ifadələrin funksional zənginliyini təmin edir, hadisələrin temporal ölçüsünü konkretləşdirir, məcazi mənaları vasitəsilə hadisələrin miqyasını, davamlılığını və intensivliyini göstərir, eyni zamanda ifadələrə stilistik rəng və dramatik ton əlavə edir, beləliklə frazeoloji birləşmələr həm semantik, həm stilistik, həm də mədəni baxımdan mürəkkəb və çoxsəviyyəli xarakter daşıyır, bu da onların nitq və yazı dilində kommunikativ funksiyasını və estetik təsirini gücləndirir [7, s.47].

Nəticə

Nəticə olaraq, ingilis dilində temporal frazeologiyalar, xüsusilə “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsinə aid olanlar, yalnız hadisələrin dəqiq müddətini göstərməklə kifayətlənmir, həm də onların stilistik rəngini, dramatik tonunu və emosional intensivliyini gücləndirir. Qısa və uzunmüddətli zaman vahidlərinin literal və metaforik istifadəsi frazeoloji birləşmələrin semantik dərinliyini artırır, hadisələrin ritmini və ardıcılığını oxucu və ya dinləyici üçün aydın şəkildə əks etdirir. Bu frazeologiyalar nitqin struktur, funksional və koqnitiv zənginliyini formalaşdırır, sosial və mədəni kontekstə bağlı mənaları çatdırır və dilin temporalıq sistemini daha dərindən anlamağa imkan yaradır. Beləliklə, “zamanın ölçülməsi” mikrosahəsi frazeoloji ifadələrin kommunikativ və estetik potensialını üzə çıxaran mühüm komponentdir.

Ədəbiyyat

1. Baker, M., & Saldanha, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (2nd ed.). London: Routledge.
2. Benson, M., Benson, E., & Ilson, R. F. (1986). *The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations*. Amsterdam: John Benjamins.
3. Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
4. Fernando, C. (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press.
5. Gläser, R. (2001). *Idiomaticity in Context: The Flexibility of Phraseological Units*. Berlin: Mouton de Gruyter.
6. Moon, R. (2000). *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press.
7. Nattinger, J. R., & DeCarrico, J. S. (1992). *Lexical Phrases and Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
8. Nunberg, G., Sag, I. A., & Wasow, T. (1994). *Idioms*. *Language*, 70(3), 491–538.

9. Palmer, F. R. (1976). *Semantics: A New Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Seaton, J. (2003). *Time and Temporality in English Idioms*. London: Routledge.
11. Tahirov, I. (2008). Temporal lexicon (based on materials from the Azerbaijani and English languages). Baku: Nurlan.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITHIN THE MICROFIELD OF “TIME MEASUREMENT”

Azer Faramazov

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

This article examines English phraseological units belonging to the microfield of the “measurement of time” and analyzes their interaction with the structural, semantic, and communicative levels of language. The main objective of the study is to identify how these phraseological units function within discourse and what semantic and stylistic possibilities they provide in expressing temporal relations.

The research demonstrates that temporal phraseological units are not merely lexical means indicating precise temporal frameworks of events. They also serve as important discourse elements that enhance the rhythm of speech, the logical sequence of narration, and the emotional and expressive impact of the text. Particular attention is given to the interaction between literal and metaphorical temporal expressions. The integration of these two types of expressions enables readers to perceive the duration, intensity, and dramatic significance of events simultaneously.

Temporal phraseological units also play a significant role in the structural organization of discourse. They help to clarify the sequence of events, define temporal intervals, and emphasize the dynamic development of narratives. The study is based on examples drawn from English literary, scientific, and journalistic texts, which provide a broad perspective on the functional use of such expressions.

The analysis reveals that phraseological units of the “measurement of time” microfield possess a considerable functional potential and may acquire different stylistic nuances depending on the type of discourse in which they appear. These units not only specify the temporal parameters of events but also contribute to the creation of deeper semantic layers within the text. Consequently, the “measurement of time” microfield represents an essential component of the phraseological system and significantly contributes to the structural, semantic, and functional richness of discourse.

Keywords: phraseological units, measurement of time, idiom, literal and metaphorical time, discourse rhythm, temporal phraseology

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ МИКРОПОЛЯ «ИЗМЕРЕНИЕ ВРЕМЕНИ»

Азер Фарамазов

Лянкяранский государственный университет, Лянкяран, Азербайджан

В статье исследуются английские фразеологические единицы, относящиеся к микрополю «измерение времени», а также их взаимодействие со структурным, семантическим и коммуникативным уровнями языка. Основной целью исследования является выявление функциональных особенностей этих единиц в дискурсе и определение их роли в выражении временных отношений.

Анализ показывает, что временные фразеологизмы выступают не только средствами обозначения точных временных рамок событий, но и важными элементами организации текста. Они способствуют усилению ритма речи, логической последовательности повествования и эмоционально-экспрессивного воздействия на читателя. Особое внимание уделяется взаимодействию буквальных и метафорических временных выражений. Их синтез позволяет воспринимать временные характеристики событий комплексно — одновременно осознавая их продолжительность, интенсивность и драматическую значимость.

Фразеологические единицы микрополя «измерение времени» играют значительную роль в структурировании текста, поскольку помогают обозначить последовательность событий, временные интервалы и динамику развития повествования. В ходе исследования были проанализированы примеры из английских художественных, научных и публицистических текстов.

Результаты анализа показывают, что данные фразеологизмы обладают широким функциональным потенциалом и способны варьироваться в зависимости от типа дискурса. Они не только уточняют временные параметры описываемых событий, но и способствуют формированию более глубокого семантического содержания текста. Таким образом, микрополе «измерение времени» является важным

компонентом фразеологической системы языка и играет значительную роль в формировании структурного, семантического и функционального богатства дискурса.

Ключевые слова: фразеологические единицы, измерение времени, идиома, буквальное и метафорическое время, ритм речи, временная фразеология

Daхil oldu: 19.01.2026

Çap edildi: 25.05.2026